

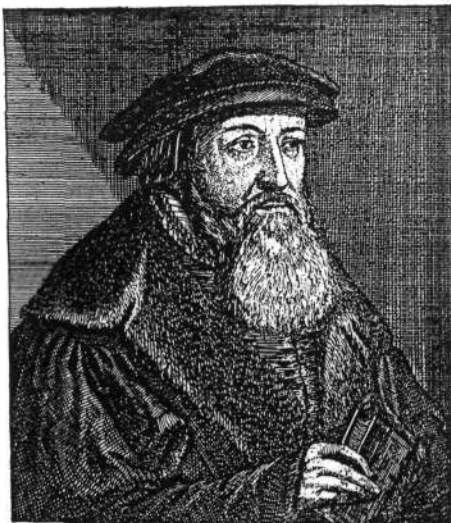
PRVA KNJIGA O ALPAH, KI JO POZNAMO

SIMLERJEVE ALPE

Z naglimi koraki se bliža jubilejno leto slovenskih planincev. Zajelo bo vsa področja delovna planinske organizacije, v tem okviru seveda tudi in še prav posebno kulturo. Naše glasilo se že začenja pripravljati nanj.

V času, ko se evropske dežele zblizujejo in pripravljajo na združitev, ki je bila še pred nekaj desetletji nekaj nepojmljivega, ne smemo in ne moremo ostati zaprti v planinski raj na sončni strani Alp. Vsaj bežno se moramo ozreti k bližnjim in bolj oddaljenim sosedom, ki se ponasajo z daljšim in pomembnejšim gorniškim izročilom, ter poleg aktualnih dogajanj, ki jih vse skozi povzemamo, zajeti vsaj prgišče dragotin iz zakladnice, ki se je napolnila v minulih stoletjih.

Planinski vestnik bo v prihodnjih številkah priobčil niz odlomkov iz starih spisov, iz katerih bo razvidno doživljanje in poznavanje gorskega sveta, preden so se po njem razpredle planinske in plezalne poti. Izbral in prevedel jih je **Franček Vogelnik**. Za ponazoritev je poiskal tudi nekaj starih podob in zemljevidov iz knjig, ki bi jih pri nas zaman iskali. (Op. ur.)

*Plurima uti Patria debes, SIMLERE dijerte:
Plurima sic debet Patria et ipsa tibi.
Quam dederat vitam Mater, tu reddissemdem
Matri: quis potior te pietate fuit?*

*JOSIAS SIMLERUS obiit a. 1576.
2. jul. aet. 46. currente.*

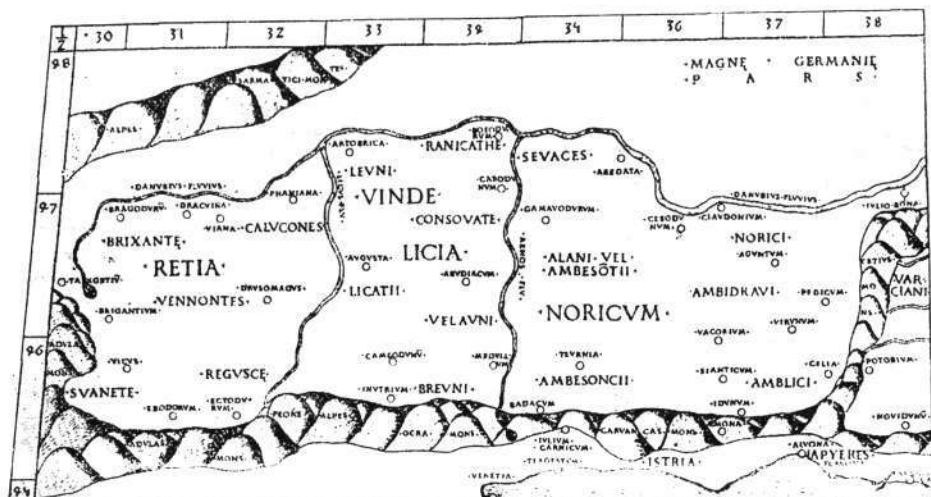
Josias Simler se je rodil leta 1530 v Kapplu blizu Züricha v družini gorečih privržencev protestantizma (cvinglijancev). Deček je rasel v ozračju verskih bojev in se je odločil za duhovniški poklic; šolal se je v Zürichu, Baslu in Strassbourgu. Leta 1551 se je oženil s hčerjo svojega krstnega botra **H. Bullingerja** in leta 1552 prevzel stolico za razlago Novega testamenta na züriškem Carolinumu. Napisal je številna religiozna dela. Po letu 1559 je postavni, rejeni Simler začel hirati zaradi bolezni, leta 1576 je umrl. Za njim je žalovala vsa Švica.

Poleg nemščine je Simler izvrstno obvladal latinščino, jezik tedanjih izobražencev. Že leta 1550 je prevedel prvo učeno delo v latinščino. Ko ga je bolezen priklenila na posteljo in se ni mogel gibati, je narekoval svoja dela kar po nezmotljivem spominu. Zaslovel je predvsem s svojimi zgodovinskimi deli: leta 1576 je pred njegovo smrtjo izšla *Respublica Helvetiorum* (Zgodovina Švice, v 1. knjigi je kratka zgodovina Švice, v 2. pa je razlaga ustave, prikaz političnih in družbenih razmer; to je najboljši učbenik švicarskega državnega prava; do leta 1738 se je zvrstilo 28 izdaj).

Leta 1574 sta izšli v enem zvezku dve Simlerjevi deli: *Vallesiae Descriptio* (Opis Wallisa) in *De Alpibus Commentarius*, prvo delo, posvečeno izključno Alpam, ki so jih dotedanji pisci le mimogrede omenjali. V njem najdemo opis gorovja na podlagi dotedanjega poznavanja, vloge, ki so jo Alpe imele v zgodovini, prebivalstva, nevarnosti, vremenskih razmer, vodá, kristalografije, favne in flore.

Če hočemo biti nepristranski, Simlerjevega dela seveda ne smemo presojeti z današnjega znanja o Alpah, temveč se moramo živjeti v tedanje razmere. Odkar so se ljudje približali Alpam, so iskali v njih predvsem prehode, za visokogorsko divjino so bili vsaj do srede 16. stoletja razen prav redkih izjem slepi: raziskovalni duh je še spal, upodabljajoča umetnost še ni odkrila njihove lepote. Roditi so se morali bistroumni, umetniško nadarjeni možje, ki so končno zdramili človeškega duha, ujetega v strah in praznovrje (leta 1387 je moralo šest duhovnikov v ječo, ker so se nameravali povzpeti na Pilatus, da bi ugotovili, ali se na njem skriva Pilatov duh; šele leta 1518 se je sanktgallenski župan s tremi humanisti smel z dovoljenjem pristojnih oblasti povzpeti nanj z istim »raziskovalnim« namenom).

Tudi vednost o Alpah je trdno spala. Gorjani so sicer po naselitvi poimenovali svoje gore, doline, reke, jezera, vendar ni bilo nikogar, ki bi bil prišel k njim ter si kaj zapisal. Šele humanizem in renesansa ter reformacija so prgnali to mrtvilo; zbudilo se je zanimanje za gorski svet, zlasti v tako goratih deželah, kakor je Švica, kjer je bil Zürich pomembno duhovno žarišče.

Najstarejši zemljevidi, na katerih so bile upodobljene (sila preproste skice!) Alpe, so nastali v 1. in 2. stoletju, vendar v izvorniku niso ohranjeni. V pogled v tehniko antičnega upodabljanja sveta odpirajo zemljevidi iz zadnjih stoletij antike: gre za kopije starejših del. Najpomembnejša je Ptolemejeva Geografija (ok. l. 150), ki so jo prepisovali in prisovali. Prepis iz l. 1200, ohranjen na Atosu, je l. 1867 v faksimilu izdal V. Langlois. V začetku 15. stol. so jih začeli prevajati v latinščino in natiskovati. Pričujoči zemljevid je bil priobčen l. 1478. Na njem so Vzhodne Alpe, razločiti je ime Karavanke (Caravancas Mons) in Emona (Ljubljana) idr.

Josias Simler je bil široko razgledan mož. Poznani je antiko in srednjeveško slovstvo in cenil tedanje pisce kot neomajno avtoriteto, katere si ni upal okrniti. Zato temeljijo njegove **Alpe** na besedilih starih piscev, ki jih prizadevno navaja, sooča med seboj njihove izsledke in posega vanje s svojimi komentarji. Knjiga potemtakem ni izvorno delo; je le učena kompilacija, zajeta iz vseh tedaj znanih virov, vendar je gradivo pregledno, sistematično urejeno, tako da so lahko **Alpe** postale temelj za poznejša tovrstna dela. – Izdaja iz leta 1574 ni edina: drugič so izšle **Alpe** leta 1633 v Leydnu, verjetno leta 1635 v Zürichu in Amsterdamu, nazadnje pa še leta 1735 v Zürichu.

Polagoma je latinščina postala ovira pri razumevanju tega dela. Ko se je gorništvu v Alpah razmahnilo in se je jelo množiti tudi slovstvo, se je začelo poglobljati tudi zanimanje za najstarejše tiskane vire o tem gorovju. Znani angleški gornik **W. A. B. Coolidge** (1850–1926) je prevedel Simlerjeve **Alpe** v francoščino in jih opremil s izčrpnimi opombami (izšle so leta 1904 v Grenoblu). V nemščino jih je prevedel **dr. F. G. Bergmann**, prevod je predelal **A. Steinitzer** in dodal vse potrebne opombe. Leta 1931 so izšle v Münchnu.

Simler je razdelil svoje delo v 20 poglavij. Po uvodu razpravlja (1) o imenu tega gorovja, o (2) njegovem obsegu, jih (3) kratko opiše, navaja (4) prva prečenja, posebej (5) Hanibalovo, našteva najbolj znane prehode (6), zatem pride-

jo na vrsto posamezne gorske skupine: (7) Kotijske, (8) Grajiške, (9) Peninske, (10) Visoke, (11) Lepontinske, (12) Retijske in (13) Julijske in Karnijske Alpe. Nadaljnja poglavja zajemajo (14) nevarnosti v Alpah, (15) prebivalstvo, (16) vode, (17) kristale in kovine, (18) drevnine, (19) krmne rastline in zelišča in (20) živalski svet.

Da bi Simlerja nekoliko približal, sem prevedel uvod, poglavje o Julijskih in Karnijskih Alpah ter o nevarnostih na alpskih poteh. To bo zadostovalo, da bomo spoznali avtorjev način pisanja, seveda pa tudi njegovo razgledanost po slovstvu in izreden spomin. Dandanes so takšna besedila le kulturnozgodovinsko zanimiva; znanosti v današnjem pomenu besede v tistih časih še ni bilo.

Ker nisem imel pri roki izvornika, si ta skromni prevod ne lasti dokončnosti.

F. Vogelink

PREDGOVOR

Vsepovsod, kamor se ozre oko, vidimo ravnine in gore. Slednje vplivajo s svojo višino, ne da bi si to znali razložiti, na našega duha in nas navdajajo z večjim občudovanjem kot one s širnimi ploskvami. Tako se je že pri prvih ljudeh zbudila misel, da so višine ustvarjene za čaščenje bogov, ker pri umrljivih zbujajo nenavadno spoštovanje. Že v starih časih so ljudje verovali, da so si bogovi, ki jih varujejo, izbrali te vzvišene kraje za svoje stalno bivališče. Zato ne vidimo na njih kraljevati samo pogske bogove, tudi oče božjega ljudstva **Abraham**, **Isak** in **Jakob** in drugi patriarhi so žrtvovali pravemu Bogu na gorskih višavah. Ta šega se je ohranila do dne, ko je Gospod izrecno ukazal, da mu morajo prinašati žrtve samo na tistem kraju, ki ga bo sam izbral.

Pri poganih, kjer so njihovi pesniki njihovo naravno naziranje ogrinjali v mitično obliko, je

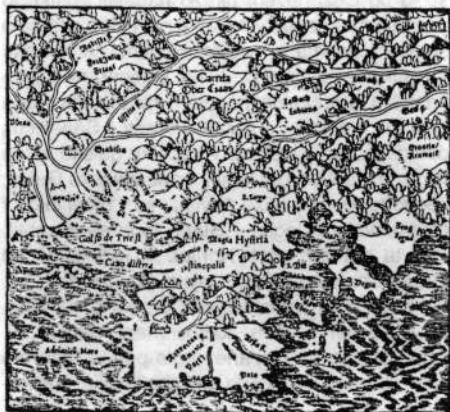
domišljija ustvarila številna božanstva, ki prebivajo v gorah: favne in satire, Pana, oreade in nimfe različnih podob. Ne samo te polbogove, ampak tudi velike bogove nam opisujejo kot prebivalce gora. Tako so Jupitru dali vzdevek Olimpijski; njemu so posvečeni vrhovi najvišjih gora, Parnas s svojima dvema vrhovoma, Kiteiron, Helikon, Pieros in Nisa. Druge vrhove so isti pesniki posvetili Apolonu, muzam in Bakhju; navsezadnje je bil tudi Merkur kot Atlantov sin gorsko božanstvo.

Nedvomno so si pesniki s temi miti prizadevali razložiti različne naravne pojave in sile, ki se razodevajo predvsem v gorah. Mi, ki si nismo zmožni razložiti ugank narave, pa moramo priznati, da gorski svet vsekakor zasluži, da ga natančno opazujemo. Zakaj od vseh strani dobivajo naša čutila vtise, ki spodbujajo in osrečujejo duha.

Najpopred neznanske nakopičene gmote, ki stojijo že toliko tisočletij, ne da bi se bile sesule ali prešle. Kdo si lahko brez strmenja predstavlja temelje, na katerih počiva takšna teža, namene, ki si jih je bila zastavila narava, ko je zgradila tako visoke vrhove gora? Ves prevzet strmi opazovalec, ko ogleduje podrobnosti: tukaj razpokane navpične prepade, tam velikanske štrleče pečine, previsne klade, globoka in nepristopna brezna, ki že od vekomaj dan za dnem grozijo s pogubo, prostorne, grozo zbujačoče jame in v mnogih stoletjih skrepenete gmote ledu. In če zraven tega še opazuje, kaj vse izvira v gorah, kaj vse je v njih nastalo in se v njih poraja, izviri, jezera, hroudourniki, neskončna raznoličnost rastlin in raznovrstne živali, se mu ponuja množica nenavadnosti in čudes. Vse to lahko površen opazovalec odkriva v vseh gorah, zlasti pa v Alpah, ki so med vsemi gorovji v Evropi skorajda najvišje.

Pogosto sem premišljeval o tem; nešteto krat so se moje oči radostno sprehajale po vrhovih,

Zemljevid Koroške, Kranjske in Istre; iz: S. Münster: Cosmographie, Basel 1598.

kjer dan za dnem iščemo nezmotljiva znamenja slabega in lepega vremena. Zatorej sem sklenil napisati koristno delo, in potem ko sem uvidel, da bi bila popolna obravnava te snovi preobsežna naloga, sem se omejil na povzetek tistega, kar je za Alpe omembe vredno, bodisi da sem to nabral pri nekaterih pislih, slišal od zanesljivih očividcev ali pa spoznal sam. Ne nameravam se poglobljati v vzroke in smisel vseh stvari, ki jih odkrivam v naravi, temveč le historično in sistematično opisovati pojave. To knjigo sem napisal tem rajši, ker sem pri zbiranju gradiva za delo »De Helvetiorum Res Publica« pogosto naletel na stvari, ki jih je moč tukaj povzeti in se pri opisovanju posameznih gorskih skupin v Alpah izogniti utrudljivemu ponavljanju.

IME »ALPE«

Domnevamo lahko, da so visoke gore, ki ločujejo Italijo od Galije in Germanije, dobile ime po slepeči belini večnega snega, ki pokriva njihove vrhove. Dejansko so Sabinci, kakor poroča **Festus Pompejus**, rabili izraz **Alpum**, ki so ga Rimljani pozneje spremenili v **Album** (belo); od tod oznaka **Alpe**.

JULIJSKE IN KARNIJSKE ALPE

Našel sem troje Julijskih Alp. **Livij**, prvi med vsemi, jih išče blizu Turina; o Galcih namreč pravi (če to mesto ni popačeno): »Šli so čez ozke prelaze Tavrincev in prekoračili Julijske Alpe.« **Acliatius** meni, da ima Livij v mislih Kotijske Alpe, zakaj tja se pride skozi deželo Trikastincev. **Bellovesus** pa je skozi to območje prišel v Julijske Alpe. Isto zatrjuje **Sabellius** in skrbno načenja vprašanje, ali so Galci vdrl v Italijo skozi Julijske Alpe Trikastincev in Tavrincev ali pa skozi Venetske Alpe, imenovane tudi Julijske Alpe; meni torej, da je Livij na navedenem mestu pri Tavrincih imel v mislih Noričane, ker le-ti izvirajo iz Tavriskov. Ker so pa po Liviju šli Galci čez ozemlje Trikastincev, galskega plemena, ki je prebivalo nad Isero in je bilo njihovo najpomembnejše mesto **Augusta Tricastinorum**, danes **Trièves**, od koder so skozi tavrinsko deželo prišli v Tessin, ni mogoče uvideti, da ne bi bili Tavrinci kaj drugega kot cisalpinski Galci, katerih mesto Turin nam je ohranilo ime tega narodnega plemena.

Merula razločuje tukaj med Julijskimi Alpami in dolino **Alpis Julia**, pri čemer se sklicuje na veljavo natisnjenih Codices, ki pravijo: »Šli so skozi deželo Tavrincev in sotesko **Alpis Julia**; ta tesen se začneja pri Trikastincih, drži k Trikoriencom nizdol in privede popotnika v Kotijske Alpe.«

Navedbam tega sila učenega moža bi se rad pridružil, ko bi se opiral na pričevanje kakšnega starega pisca. Ker pa Livij piše, da je **Bellovesus**

Zemljevid Juljskih Alp. Iz: S. Münster: Cosmographiey, Basel 1598.

najprej prišel v območje Trikastincev in šele potem prekoraj Alpe čez prelaze v deželi Tavrincev, se mi ob upoštevanju Livija ne zdi razvidno, da je juljski prelaz prestavil k Trikastincem. Zato z **Rhenanom**, **Glareanom** in **Signonijem**, temi znamenitimi učenjaki, pri Liviju rajši berem »in vias Alpes« (brezpotne Alpe) kot Alpes Juliae; zakaj tedaj ni bilo Juljskih Alp, in če je ta prehod po mnogih stoletjih dobil to ime, je nenavadno, da ga noben pisec ne omenja.

V Retiji pa blizu (prelaza) Septimer obstajajo še druge Juljske Alpe, tako visoke in tako strme, da so pozimi malodane neprehodne; tam izvira Inn. Vse pogorje od Septimerja do Mons Brail (Umbrail) sodi po mnenju nekaterih piscev k Juljskim Alpam; domnevajo, da jih je tako imenoval **Tacit**. Slednji namreč piše v XIX. knjigi (Historiae), da so Vespazijanovi vojskovodje zavzeli Verono in Vicenzo in »da so ustavili vojsko, ki je prodirala čez Retijo in Juljske Alpe, in ji zaprl pot, da bi Germanom preprečili prehod«. Drugi pa menijo, da Tacit ne govori o (prelazu) Julier v Retijskih Alpah, temveč o Juljskih Alpah v Venetiji, ker razločuje med Retijo in Juljskimi Alpami.

PRAVE OD TREH JULJSKIH ALP

Tretje Juljske Alpe, ki jim ime resnično pristoj, so v Benečiji in Alciatus upravičeno zagotavlja, da Tacit govori o njih. Tudi **Ammianus Marcellinus** jih omenja v III. knjigi Res gestae, kjer pravi, da so jih stari imenovali Venetske; prav

tako **sv. Hieronim** in **Sextus Rufus**, ki piše, da so, medtem ko sta vladala **Julij Cezar** in **Av-gust**, zgradili cesto čez Juljske Alpe. Te Alpe ležijo med Karnijskimi in Tridentinskimi Alpami in se razprostirajo, kakor piše **Paulus Jovius**, od Trevisa vzdolž Piave čez Belluno in Feltra do Tirolske in Avstrije. Antoninijev itinerar nava-ja potovanje iz Oderza v Trident, ki poteka, če se ne motim, skozi Juljske Alpe; tukajle je: ab Opitergo Cepasias 28 milj, Feltra 28 milj, Ausu-gum 30 milj, Tridentum 24 milj.

Zdi se, da so Juljske Alpe, kakor piše Rufus, imenovane po Juliju Cezarju, ker so pod njego-vo in Avgustovo oblastjo skoznje zgradili cesto. **Sabellicus** poroča: »Nedaleč od Julia Carnica (Zuglio) se vzdiguje strma, zelo težko pristopna gora (imenovana Mons Crucis); približno sredi pristopa je v pečevje vklesana ozka steza, ki so jo po Cezarjevem ukazu nadelali vojaki; to oznanja star napis, vklesan v navpično skalnato steno. Sčasoma je večidel zbledel; na začetku še lahko razločimo: C. Julius Caesar, nadaljnje besedilo ni več razločno, malo zaradi težavnega dostopa, deloma pa zaradi starosti.« Sabellicus domneva, da je »Cezar v začetku galske vojne vodil čez te Alpe pet legij v transalpinsko Galijo; ker so te Alpe najbliže Akvileji, so v njeni okolici prezimovale tri legije.« Glede tega se je motil, kajti ta pot drži proti Noriku, ki leži daleč od Galije. Cezar pa je vodil vojsko po najkrajši poti, da bi prišel v transalpinsko Galijo in ne zato, da bi prišel v Alpe, kakor meni Sabellicus. Naposled pa se Cezarjev opis poti, o katerem smo govorili, ne sklada s Sabellicovim nazira-njem.

S Karnijskimi Alpami se obenem končujejo Alpe pa tudi Italija, ali bolje začenjajo, če upoštevamo, kakor je **Paulu Joviu** ljubše, da se začno na vzhodu in pri toku Arse. Niso tako strme kakor druge Alpe in jih je lahko prekoračiti. **Strabon** piše o tem: »Blago prepeljejo z vozmi iz Akvileje v Pampurtus (zahodno od Ljubljane), in sicer čez Mons Odra (Hrušica), ki je del Karnijskih Alp; razdalja znaša kvečjemu 400 stadijev ali 50 milj (75 km). V Antoninijevem itinerarju je napak vrisanih nekaj cest iz Akvileje proti različnim tirolskim mestom ali po katerih se lahko pride na Tirolsko.

PUSTOŠENJE BARBAROV

Te Alpe, tako Julijske kakor Karnijske, se imenujejo tudi Noriške Alpe, ker leži onkraj njih (severno) Norik. Staroselci so namreč skoraj zmerom poimenovali Alpe po imenih ljudstev, ki so tam prebivala in so bila njihova bivališča na italijanski strani. Omenjene Alpe ločujejo ilirske dežele; to, kakor se zdi, izraža sv. Hieronim v svojem spisu In Epitaphio Nepotiani (Nepotianov nagrobni napis); takole pravi: »Srce se nam trga, ko poročamo o opustošenju, ki smo mu bili priča. Skozi dvajset in še več let je dan za dnem med Konstantinoplom in Julijskimi Alpami tekla rimska kri: Skitija, Trakija, Makedonija, Epir, Dakija, Tesalonija, Ahaja, Dalmacija, vsa Panonija so opustošene, izropane in opljene od Gotov, Sarmatov, Kvadov, Alanov, Hunov, Vandalov in Markomanov.«

Vse te dežele, ki jih našteva sv. Hieronim, so deli Ilirije in Trakije. Zato se tudi **Meruli** ne zdi čudno, da ta svetnik »ne omenja še cisalpinske Galije, ki so jo opustošili Markomani,« ker le-te ne zamejujejo Konstantinopol in Julijske Alpe. Če bi bil sv. Hieronim imel namen naštetih vse dežele, ki so jih opustošili barbari, bi bil moral seznam krepko podaljšati. Omenja pa samo tiste dežele, katere so vdori barbarov najhujše prizadeli. Če je zapisal, da je bilo med Julijskimi Alpami in Konstantinoplom prelite mnogo rimske krvi, je bržkone imel v mislih boje, ki so se v teh krajih morda zvrstili med Teodozijem na eni in Maksimijem in Evgenijem na drugi strani. Zakaj Teodozij je premagal prvega pri Akvileji v Karnijskih Alpah; Evgenija in Arbogasta pa je potolkel v Julijskih Alpah (kakor piše **Nikeforos**) na bregovih reke Frigidus (Hubelj). V Antoninijevem itinerarju je ta reka omenjena in postavljena med Akvilejo in Longaticum (Logatec), kraj, ki je 18 milj daleč od Emone (Ljubljana) in se sedaj imenuje Vipava. To bitko (pri Ajdovščini) opisuje Claudianus:

Tedaj je v Alpah pordel sneg; iz Frigida žuborečega so roznate sopare se dvigovale; množica padlih vodo je zajezila; ohromeli tok le kri je spet pogнала.

Beseda »frigidus« je ime reke in ne označuje,

Visokogorska pokrajina; iz G. K. Ch. Storr: Alpenreise vom Jahre 1781, Leipzig 1784.

kakor menijo nekateri, njene značilnosti. V teh vojskah je tekla rimska kri v potokih, kajti divjale so državljanske vojne in na strani Maksimija in Evgenija so se prav tako vojskovale rimske legije kakor na Teodoziji strani.

NEZANESLJIVI PODATKI

Tako smo si ogledali alpske ceste in izrekli ob tem svoje mnenje in domneve; če smo se nekoliko poglobili v stare spise in osvetlili dejstva, bodo tudi učeni možje in dobri poznavalci krajev spodbujeni, da se bodo ravnali po našem zgledu in prispevali še kaj k nadaljnemu razčiščevanju. Medtem pa ne bomo oporekali Cuspianovemu mnenju, ko piše: »Prepričan sem, da je v Alpah pogosto prihajalo do zamenjave imen, bodisi zaradi potresov, bodisi zaradi samovolje knezov in prebivalstva in da je zavoljo vsakokratnih domislekov piscev nastala zmeda pri poimenovanju, tako da v posameznih primerih ne moremo navesti neoporečnih podatkov. Zakaj pogosto se zgodi, da izginejo imena mest in nastanejo nova; ne samo tista, ki se nanašajo na gore in griče in jih po svoji kmečki pameti vzdevajo pastirji.«

Takšno je piščevo mnenje. Kljub temu pa si lahko, čeprav si ne moremo ustvariti natančne predstave o antičnih cestah, pridobimo splošen pregled, ker zanesljivo poznamo imena številnih mest in rek. Nanje smo se predvsem opirali tudi pri našem opisu, in če smo kdaj zgrešili pravo pot, ni bilo to pri tako dolgem in zapletenem potovanju nič čudnega. Tisti pa, katerim so ceste dobro znane, nam bodo naredili uslugo in izkazali svojo ljubezen do bližnjega s tem, da bodo tavajočega opozorili in ga privedli spet na pravo pot.